

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

6 ЖИЛД, 6 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 6, НОМЕР 6

LOOK TO THE PAST
VOLUME 6, ISSUE 6

ТОШКЕНТ-2023

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариши давлат университети

Махкамova Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Раҳмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алнева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

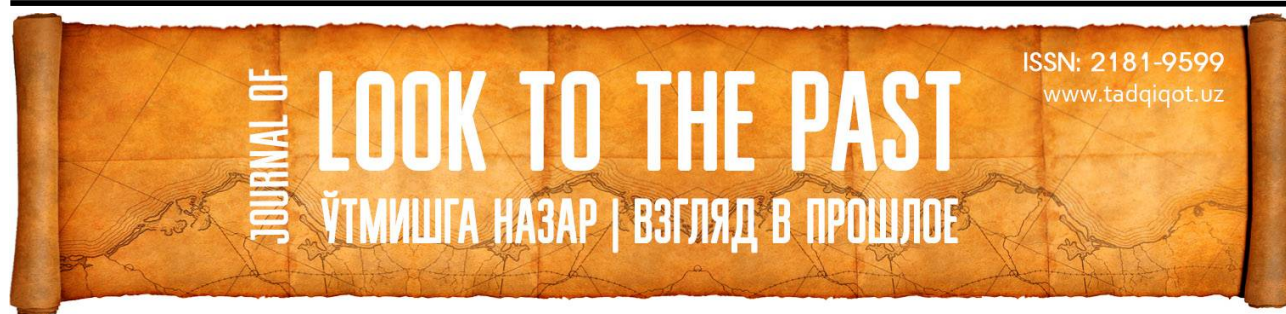
Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Елкей Нурлйбек ХАЙРЕТДИН БОЛГАНБОЕВ-ҚОЗОҚ ДАВЛАТЧИЛИГИНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШИДАГИ АФСОНАВИЙ ШАХС.....	4
2. Нодира Бабаджанова ЎЗБЕКИСТОН АҲОЛИСИ МИЛЛИЙ ТАРКИБИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1946-1991 йиллар).....	10
3. Нилуфар Джураева ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАРГА МУНОСАБАТ МАСАЛАСИ (совет даври ва мустақиллик йиллари мисолида).....	22
4. Gulhayo Ibadullayeva QAYTA QURISH YILLARIDAGI IJTIMOIIY-IQTISODIY MUAMMOLARNING XALQ MUROJAATLARIDA AKS ETISHI.....	37
5. Shohruhbek Mamadaliev XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDAGI OCHARCHILIK VA OCH BOLALAR MASALASINING MATBUOTDAGI SADOSI.....	42
6. Ғайратжон Сотиболдиев ТАЪЛИМ ТИЗИМИГА ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ КИРИБ КЕЛИШИ ТАРИХИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	48
7. Аъзамжон Тошбоев, Саидахмадхон Ғайбуллаев НАЖМИДДИН КУБРОНИНГ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ.....	54
8. Жахонгир Тожибоев ТУРКИСТОНДА ҲАРБИЙ АСИРЛАРГА МУНОСАБАТ: ШАРТ-ШАРОИТ ВА ИМКОНИАТЛАР.....	60
9. Икромжон Умаров “БУЁ” ТОПОНИМИ ТЎҒРИСИДА.....	66
10. Малохат Умирзакова ТУРКИСТОН АССРДА ИҚТИСОДИЙ ҲОЛАТ ВА СОЛИҚҚА ТОРТИШ МАСАЛАЛАРИ.....	72
11. Уктам Хужаниязов МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОН МУЗЕЙЛАРИ ИСТИҚБОЛИ (Қорақалпоғистон Республикаси давлат музейлари мисолида).....	79
12. Дилшод Холмуродов ЎЗБЕКИСТОН ВА РОССИЯ ЎРТАСИДА ҲУДУДЛАРАРО ЎЗARO ҲАМКОРЛИКНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	85

Нилуфар Далибаевна Джураева,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети
Ўзбекистон тарихи кафедраси мудири,
тарих фанлари номзоди, доцент

ЎЗБЕКИСТОНДА ХОТИН-ҚИЗЛАРГА МУНОСАБАТ МАСАЛАСИ (совет даври ва мустақиллик йиллари мисолида)

For citation: Nilufar D.Djuraeva, WOMEN'S ISSUE IN UZBEKISTAN (in the example of the Soviet period and the years of independence). Look to the past. 2023, vol. 6, issue 6, pp.22-36

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8114494>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Ўзбекистонда хотин-қизларга муносабат масаласи совет даври ва мустақиллик йиллари мисолида илмий таҳлил этилган. Тадқиқотчилар хулосаларига кўра, совет давридаги хотин-қизларга муносабат масаласидаги давлати сиёсати мазмун-моҳияти уч асосий босқичда таҳлил қилиб берилган. Мустақиллик йилларидаги хотин-қизларга нисбатан давлат сиёсати мазкур йўналишда қабул қилинган меъёрий ҳужжатлар асосида икки босқичда ўрганилган. Совет даври ва мустақиллик йилларидаги хотин-қизларга муносабат масаласидаги давлат сиёсати қиёсий таҳлил этилган.

Калит сўзлар: хотин-қизлар, совет даври, мустақиллик йиллари, давлат сиёсати, аёлларга муносабат масаласи, қиёсий таҳлил, ҳаракат.

Нилуфар Далибаевна Джураева,
Узбекский государственный университет мировых языков
заведующий кафедрой истории Узбекистана,
кандидат исторических наук, доцент

ЖЕНСКИЙ ВОПРОС В УЗБЕКИСТАНЕ (на примере советского периода и в годы независимости)

АННОТАЦИЯ

В данной статье научно анализируется история женского движения в Узбекистане на примере советского периода и годы независимости. Согласно выводам исследователей, сущность государственной политики в отношении женщин в советское время анализировалась в три основных этапа. Государственная политика в отношении женщин за годы независимости исследовалась в два этапа на основе принятых в этом направлении нормативных документов. В статье проводится сравнительный анализ государственной политики по отношению к женщинам в советский период и годы независимости.

Ключевые слова: женщины, советское время, годы независимости, государственная политика, проблема отношения к женщинам, сравнительный анализ, движение.

Nilufar D. Djuraeva,
Uzbek State University of World Languages
Head of the Department of History of Uzbekistan,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

WOMEN'S ISSUE IN UZBEKISTAN (in the example of the Soviet period and the years of independence)

ABSTRACT

This article scientifically analyzes the history of the women's movement in Uzbekistan on the example of the Soviet period and the years of independence. According to the conclusions of the researchers, the essence of the state policy towards women in the Soviet era was analyzed in three main stages. The state policy towards women during the years of independence was studied in two stages on the basis of normative documents adopted in this direction. The article provides a comparative analysis of the state policy towards women in the Soviet period and the years of independence.

Index Terms: women, Soviet times, years of independence, state policy, problem of attitude towards women, comparative analysis, movement.

1. Долзарблиги:

Ўзбекистон тарихида совет давридаги хотин-қизларга муносабат ва аёллар ҳаракати моҳиятини, эволюциясини ҳамда ҳозирги даврдаги аёллар ҳаракати ҳолатини ўрганиш тарихшунослик нуқтаи назаридан долзарб аҳамият касб этади. Айнан совет даври ва мустақиллик йилларидаги хотин-қизларга муносабат масаласидаги давлат сиёсатининг қиёсий таҳлили советлар сиёсатининг мустамлакачилик моҳиятини англаш имконини беради.

Ижтимоий ривожланиш ва сиёсий жараёнларни мамлакат аҳолисининг ярмидан кўпини ташкил этувчи хотин-қизлар иштирокини ҳисобга олмаган ҳолда баҳолаш мумкин эмас. Аҳоли ижтимоий фаоллигини ошириш айниқса, аёллар ҳаракатида яққол намён бўлади. Чунки, бу ижтимоий гуруҳ жамиятда бўлаётган энг кескин воқеаларга ҳам ўзига хос гендер хусусиятлари орқали муносабат билдиради ва ўзининг фуқаролик ташаббусларини реалликка айлантириш қобилиятига эга жинс ҳисобланади. Аёллар ҳаракати вакиллари нафақат ўз манфаатларини, балки мамлакат ва бутун жамият учун аҳамиятли бўлган эҳтиёжманд аҳоли қатламлари – болалар ва кекса-нафақахўрлар позицияларини ҳам ҳимоя қилади. Замонавий жамиятда ривожланган аёллар ҳаракати сиёсий жараённинг ажралмас қисми бўлиб, хотин-қизларнинг ташкилотларга бирлашуви ушбу ижтимоий гуруҳга муҳим сиёсий қарорларнинг қабул қилинишида иштирок этиш имкониятини беради. Хотин-қизлар ҳаракати нафақат аёлларнинг мақоми билан бевосита боғлиқ бўлган кенг қўламли масалаларни, яъни уларнинг жамият ҳаётининг турли соҳаларидаги роли ва ўрни, иқтисодий ва сиёсий манфаатларини ўзида акс эттиради, балки жамият тараққиёти ва мамлакатда фуқаролик жамиятини ривожлантириш истиқболларини ўз ичига олган ижтимоий умумий қонуниятларни ҳам қамраб олади.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Тадқиқот ишида умум қабул қилинган тарихий методлар –тарихийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, унда Ўзбекистонда хотин-қизлар ҳаракати тарихи, хотин-қизларга муносабат масаласига оид давлат сиёсати совет даври ва мустақиллик йиллари мисолида қиёсий таҳлил этилган.

Ўзбекистонда хотин-қизларга муносабат масаласи қатор тарихчи олималарнинг илмий-тадқиқот ишларида, шунингдек, ижтимоий фанларнинг яъни, иқтисод, фалсафа ва ҳуқуқ

сингари деярли ҳамма соҳаларида ҳам аёллар аҳволи, совет ҳокимиятининг хотин-қизларга муносабатининг мустамлакачилик моҳияти ўрганилди[1].

Мазкур масалани хорижий тадқиқотчилардан - А.Беннингсен, Л.К.Шанталь, А.Аллег кабилар ва америкалик тадқиқотчилардан Рудольф Брода, сиёсий шарҳловчи Луис Фишер, журналист Анна Луиза Стронг, сиёсатшунос Барбара Жанкар ва бошқалар ўрганишган[2].

3. Тадқиқот натижалари:

Советлар томонидан хотин-қизларнинг ижтимоий фаолиятига берилган баҳо деярли ғайри қонуний асосда бўлганлиги боис ҳам бу даврни чуқур ўрганиш, унга ҳаққоний баҳо бериш тақозо этилади. Чунки, советларнинг хотин-қизларга муносабатини бугунги кундаги мамлакатимиз хотин-қизларига бўлаётган эътибор билан қиёсий таққослаш орқали, унинг мустамлакачилик моҳиятини ўрганиш илмий нуқтаи назардан муҳимдир.

Тадқиқотчилар хулосаларига кўра, совет давлати сиёсатида хотин-қизларга нисбатан уч асосий босқич ажратиб кўрсатилади:

1. 1917-1930 йиллар. Бу даврда хотин-қизлар “озодлиги” ҳамда эркаклар билан тенг ҳуқуқлилигини таъминлаш советлар давлатининг расмий мафкуравий вазифаси этиб эълон қилинган ҳолда, ишлаб чиқариш соҳасида хотин-қизлар меҳнати улушини ошириш энг муҳим аҳамият касб этган. Чунки минтақада ишчи кучи етишмаслиги туфайли хотин-қизлар меҳнатидан арзон ишчи кучи сифатида фойдаланиш ва шу орқали Ўзбекистоннинг табиий бойликларидан унумли фойдаланишга эришиш мақсад қилинган эди. Шунинг учун ҳам, хотин-қизларнинг жамоат ишлаб чиқариш меҳнатидаги иштироки уларнинг ижтимоий мақомини белгиловчи асосий омил деб ҳисобланган.

Бундан ташқари, шу пайтда совет қонунларига эркаклар билан аёлларнинг оилавий соҳадаги тенглиги принципи ҳам киритилган бўлиб, 1917 йил декабрда “Фуқаролик никоҳи тўғрисида” ва “Никоҳни бекор қилиш тўғрисида” иккита декрет чиқарилган. Мазкур ҳужжатлар фуқаролик никоҳини қонунийлаштириб, ажралиш тўғрисидаги масалаларни ҳал этишда эр билан хотиннинг ҳуқуқларини тенглаштирган[3]. 1921 йил 5-7 апрель кунлари бўлиб ўтган Шарқ хотин-қизлари ташкилотчиларининг биринчи мажлисида “Ажралиш эркинлиги декрети”, “Никоҳ ёши ва қалин ҳақида декрет” ишлаб чиқиш[4] каби масалалар кун тартибидан ўрин олган эди. 1921 йил июнда Туркистон АССР Советлари Марказий Ижроия Комитетининг балоғатга етмаган қизларни эрга беришни ва кўп хотинлиликни таъқиқлаш, қалинни бекор қилиш тўғрисидаги декрети қабул қилинди. Никоҳ ёши шариатдаги 9 ёш ўрнига 16 ёш қилиб белгиланди[5]. РСФСР Жиноят Кодексининг 10 боби «Оиладаги, маиший турмушдаги эскилик сарқитларига қарши кураш ҳақида» бўлиб, қалин олиниши келинни сотиб олиш деб, белгиланди[6]. Шунингдек, 1928 йил МИҚ нинг III сессияси Ўзбекистон ССР учун никоҳ ҳақида янги қонун қабул қилди. Унга кўра никоҳга кириш учун ўсмир йигитлар ёши 18, қизларнинг ёши 16 қилиб белгиланди. Шу билан бирга никоҳ ҳар икки томоннинг розилиги асосида қурилиши лозим эди. Эр-хотин биринчи никоҳдан ҳуқуқий ажралмасдан туриб, иккинчи никоҳга кириши қонун билан таъқиқлаб қўйилди. Эр-хотиннинг ҳар иккаласи ҳам ажралиш масаласида тенг ҳуқуққа эга, деб белгилаб қўйилди[7]. Бу қонуннинг ижобий томонидир. “Қалин ва кўпхотинликка” қарши кураш ҳафталиклари, ҳатто кунлари белгиланиб, тадбирлар олиб борилган. Шунингдек, улар чиқарган қарорларнинг бирида: “Ажралиш ишлари бир ҳафтадан кечиктирмай кўриб чиқилсин”, деган банд мавжуд эди[8]. Чунки, “Хужум” даврида судларга ажралиш хусусида жуда кўплаб аризалар келиб тушган бўлиб, улар советларнинг юқорида келтирилган балоғатга етмаган қизларни эрга беришни ва кўп хотинлиликни, қизларнинг розилигисиз никоҳ ўқитишни таъқиқлаш, қалинни бекор қилиш каби янги қонунларига таяниб, мажбурий никоҳдан норози бўлган ва ўзларининг кекса эрларидан ажралишни истаган аёллар эди. Натижада оила ва никоҳ масалаларида совет ҳокимиятининг олиб борган сиёсати минглаб оилаларнинг бузилишига, болаларнинг ота-оналари ўртасида сарсон-саргардон бўлишига, қўйди-чиқдиларнинг оммалашуви, оиланинг кадрсизланиб, ижтимоий мавқеининг йўқолишига, ариза берган аёлларнинг эри, отаси ёки ака-укалари томонидан жазоланишига сабаб бўлди[9]. Чунки, асрлар давомидаги анъанавий турмуш эркакларнинг оиладаги имтиёзли ўрнини таъминлар эди. Шиддат билан кириб келган

большевикларнинг оила ва никоҳ масаласидаги инқилобий ўзгаришлари аввалом бор эркакларга қаттиқ маънан зарба берган бўлса, аёлларни тасаввурсиз “порлоқ ҳаёт” сари ундади. Бу эса, аёлларнинг ҳақиқий бахти бўлган оиласидан маҳрум бўлишига олиб келди. Шунингдек, аёлларнинг оила доирасидаги фаолияти қораланиб, ижтимоий меҳнат тури сифатида қадрланмаганлиги натижасида оила ўзининг ижтимоий мавқеидан ажралиб маиший ишга айланиб қолди.

Хотин-қизларни озод қилишга доир совет дастурининг кейинги муҳим йўналиши эркаклар ва аёлларнинг сиёсий тенг ҳуқуқлигини таъминлаш бўлди. 1918 йилги биринчи совет Конституциясида хотин-қизларга эркаклар билан бирга давлат лавозимларига сайлаш ва сайланиш ҳуқуқи берилди[10]. Айни шу даврдан хотин-қизларнинг жамоат ва давлат бошқаруви идораларида иштирок этиши учун партиявий-маъмурий квоталарни амалда жорий этиш бошланди. 20-йиллар ижтимоий-сиёсий ҳаётида хотин-қизларни “озод қилиш муаммоси” алоҳида ўрин эгаллаганлиги боис, туб миллат хотин-қизларини “озод қилиш” ва уларни ҳар жабҳада эркаклар билан “тенгҳуқуқлилигини таъминлаш”нинг бутун бир тизими ишлаб чиқилди. Яъни, хотин-қизлар фаолиятига таъсир этишнинг мафкуравий ва ишлаб чиқариш омиллари ташкил этилди. Хотин-қизлар ўртасида олиб борилган ишларнинг асосий йўналишларини қуйидагича таснифлаш мумкин[11]:

- биринчидан, митинглар, 8 март байрамини “тантанали” ўтказиш, моддий ва маънавий рағбатлантириш орқали олиб борилган ташвиқот-тарғибот ишлари;

- иккинчидан, ўтказилган съездлар, пленумлар, конференциялар, оммавий мажлислар, слёт ва қурултойлар орқали олиб борилган ташкилий-тарбиявий ишлар;

- учинчидан, уюштирилган турли хилдаги мусобақалар, махсус ташкил этилган бригада ва звенолар, меҳнат унумдорлигини сунъий жадаллаштириш мақсадида шахсий ўрناق кўрсатиб, намуна бўлиш учун махсус ташкил этилган «ижтимоий буксирлар», зарбдор иш кунлари, ҳафталиклар, ойликлар, танловлар, ҳашарлар ўтказиш билан боғлиқ ижтимоий-амалий ишлар;

- тўртинчидан, махсус ташкил этилган тайёрлов ва малака ошириш курслари, турли тўғараклар, ташвиқот пунктлари, шиор ва даъватлар акс этган ижтимоий-сиёсий ва техникавий ишлар.

Ўтказилган тадбирларнинг негизида хотин-қизлар меҳнатидан имкони борича кўпроқ ва “унумли” фойдаланиш мақсади яширинган бўлиб, бу тадбирлар аёлларнинг оилани эмас, балки жамиятда эркаклар билан тенг асосда фаол иштирок этишни истайдиган бутунлай янги авлодини тарбиялаш учун хизмат қилди[12].

Маҳаллий миллат хотин-қизларининг “ижтимоий фаоллиги”ни ошириш мақсадида қисқа муддат ичида деҳқон хотин-қизларининг Бутун Ўзбекистон қурултойи (1925 йил, март), икки марта хотин-қизлар бўлимлари мудирларининг кенгаши (1925 йил апрел, октябрь), хотин-қизлар ўртасида ишлайдиган ходимларнинг Бутун Ўзбекистон кенгаши (1925 йил, август), шу тоифадаги ходимларнинг вилоят кенгашлари, ўқувчи хотин-қизларнинг I Тошкент конференцияси (1926 йил, апрель), Ўрта Осиёдаги хотин-қизлар клублари ва қизил бурчаклар ходимларининг II кенгаши (1926 йил, апрель) ва бошқа тадбирлар ўтказилди[13]. 1925 йил март ойидан 1926 йил мартгача хотин-қизлар клубининг сони 11тадан 32 тага, аъзолар сони эса, 920 тадан 3000 тага етди[14]. Лекин, марказ бу тадбирлардан қониқиш ҳосил қилмай, жамиятда хотин-қизлар ўртасида “ижтимоий онгни қайта қуриш жараёнининг социалистик қурилиш эҳтиёжларига мос тушмаётганлиги”ни таъкидлаб, янада шиддаткорликни талаб қилди. Хусусан, советлар ҳукуматининг моддий-иқтисодий базасини мустаҳкамлаш зарурияти туфайли маҳаллий миллат хотин-қизларини ишлаб чиқариш жараёнига, яъни меҳнат фронтига жалб этиш кучайтирилди. Айнан 2 босқичда олиб борилган “Ҳужум” кампаниясидан ҳам мазкур мақсадлар кўзланган эди. Биринчиси – 1926 йил сентябрдан 1927 йил февралгача “тайёргарлик” даври бўлса, иккинчиси – 1927 йил март ойидан 1932 йилгача давом этган “зарбдорлик даври”дан иборат эди. 1929 йилнинг 8 майида Ўзбекистон ССР Советларининг III қурултойида хотин-қизларни “социалистик жамият қуриш ишига янада кўпроқ жалб этиш масаласи” муҳокама қилинди. Бу эса, хотин-қизларни ижтимоий ишлаб

чиқаришга жалб этилишини янада жадаллаштирди. Айнан, хотин-қизларнинг жисмоний имкониятларига мос келмаган ишларга жалб этилиши эса махсус тарғиб этилди. Хусусан, Буюк Британиянинг Лондон шаҳридаги Халқаро муносабатлар Вестминстер университетининг магистри, мустақил аналитик Зайнаб Муҳаммад-Дўст тадқиқотлари асосида 2017 йил чоп этилган Британия кутубхонаси туркий ва туркий тиллар тўпламлари куратори, доктор Майкл Жеймс Эрдманнинг кутубхона архивида сақланаётган “Янги йўл” журнали борасидаги фикрлари ҳам шундан далолат беради. Журнал Ўзбекистонда аёллар ва қизлар учун ойлик нашр ҳисобланиб, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети томонидан 1926-1927-йилларда нашр этилган, эски форс-араб ёзувида чоп этилган, таҳлилда журналнинг тўртта сони мазмуни ҳақида маълумот берилди. Муаллиф шундай ёзади: “Журнал аёллар ва қизларни педагогик инновациялардан хабардор қилиш учун фойдаланилмаган бўлса-да, уларнинг дунёқарашини анъанавий маиший соҳадан анча кенгайтириш учун мўлжалланган эди. Журналда Европа миллатига мансуб аёлларнинг аёлларга хос бўлмаган ишларда иштирок этиши ҳақидаги мақолалар ўрин олган бўлиб, фотосуратларда жилмайиб турган, юзлари ва бошлари очик, механизмларни бошқараётган ва ғишт қўяётган аёллар тасвирланган”. Шу билан бирга, ўзбек меҳнаткаш аёллари ҳам ўзгача кўринишда тақдим этилган. Яъни “15-расмда бир гуруҳ ўрта ёшли ўзбек ипакчи аёллари, фақат бир нафаридан ташқари бошқа ҳамма аёлларнинг бошида рўмоли бўлган, лекин ҳеч бири машинадан фойдаланмаётгани тасвирланган”,- деб ёзади тадқиқотчи. Яна бир расмда М.Эрдманнинг сўзларига кўра, келажакка умид руҳини акс эттирувчи замонавий кийинган ёш битирувчиларнинг илмий экспериментни томоша қилаётган ҳолати акс эттирилган. Муаллиф “умидлар” ҳақида ёзади, чунки “Марказий Осиёлик аёлларнинг воқеликлари, сўзсиз, Москва ва маҳаллий Коммунистик партия кадрлари илгари сурганидек ёрқин ва илғор эмас эди”.

Совет ҳокимияти ва коммунистик партия маъмурий-буйруқбозлик тизимининг барча шакл ва усулларидан фойдаланган ҳолда маҳаллий миллат аёлларини ижтимоий-сиёсий жабҳага тортиб, улардан партия сафларини тўлдириб, “янги социалистик жамият”ни қуришда ўз тарафдорларига эришишга интилди. Натижада ўзбек хотин-қизларининг ижтимоий-сиёсий онги ва фаоллиги маълум даражада ўсди. Ўзбек аёлларининг табиатида мавжуд бўлган ватанпарварлик, миллатпарварлик туйғуларини сунъий равишда Иттифоқ деб аталган ҳудудга ёйишга ҳаракат қилинди ҳамда уларнинг сиёсий ва ҳуқуқий онгини шакллантирмасликка қаратилган сиёсат миллий ўзликни англаш ва мустақиллик учун курашишга зарур бўлган туғма эҳтиёжларнинг уйғонишига имкон бермади.

2. 1930-1960 йиллар. Мазкур босқичда аёллар тенг ҳуқуқчилигини таъминлаш соҳасида совет давлати сиёсатининг концепциясида катта ўзгаришлар юз берди.

30-йилларга келиб, “хотин-қизлар масаласининг ҳал бўлганлиги” ҳақидаги ғайриилмий хулоса натижасида хотин-қизлар бўлими фаолияти ВКП(б) МҚнинг 5 январдаги қарори билан тугатилади[15]. Қарорда хотин-қизлар бўлимларининг вазифалари фирқа кўмитаси ва унинг бўлимларига ўтганлиги таъкидланиб, махсус секторга айлантирилади[16]. Секторлар зиммасига совет ҳукумати ва коммунистик партия томонидан “хотин-қизлар масаласининг ҳал бўлганлиги” ҳақидаги хулосани илмий-амалий жиҳатдан мустаҳкамлаш вазифаси юклатилади. 1930 йили Коммунистка ва 1934 йили Янги йўл журналларини нашр этиш тўхтатилади. Хотин-қизлар ўртасида олиб бориладиган бутун ишларнинг масъулияти Меҳнат ва турмушни яхшилаш Комиссиялари зиммасига ўтади. Комиссия таркибида республика бўйича 100 дан ортиқ аъзо бўлиб, улар комиссия зиммасидаги катта ҳажмдаги ишларни бажариш имкониятидан йироқ эди. Шунинг учун комиссиялар 1930 йил май ойида иттифоқ республика, вилоят, шаҳар ва жойлардаги ижроия кўмиталарига айлантирилди ва 1932 йилда ўз вазифасини бажариб бўлган орган сифатида тугатилади[17]. Аслида бу жараёнга сабаб, совет ҳукумати ва коммунистик партиянинг хотин-қизларни “иқтисодий озодликка чиқариш” шиори остида ижтимоий ишлаб чиқаришга жалб этиш, улар меҳнатидан арзон ишчи кучи сифатида фойдаланиш билан жамиятнинг асосий ишлаб чиқарувчи кучига айлантириб, ўз мақсадига эришишида ҳамда ижтимоий-сиёсий фаоллиги ошиб борган аёлларнинг ўз ҳақ-ҳуқуқлари учун курашиб, мустабид тузум томонидан ўзларига нисбатан олиб борилаётган

сиёсатдан норозиликнинг кучайиб боришида эди. Айни шу йилларда ижтимоий протекционизм ғоясининг шаклланиши оқибатида хотин-қизлар давлат сиёсати субъектидан унинг объектига айланди. Бу эса пировардида аёлларга муносабатда патриархал тизимни қайта тиклади.

3. 1960-1991 йиллар. Бу даврда совет давлати хотин-қизлар эмансипацияси борасида ўз олдига қўйган кўп масалаларни охиригача етказмади. Хусусан, уй хўжалигини умумлаштириш ғояси шулар жумласидандир. Шунингдек, умумий овқатланиш, корхоналар куриш режалари мунтазам равишда бажарилмас, мактабгача тарбия болалар муассасаларида ўринлар етишмас эди. Оиладаги вазифалар тақсимланишида ҳам қандайдир жиддий ўзгаришлар рўй бермади - хотин-қизлар аввалгидек ўз зиммасида икки қарра юкни кўтарар эди. Ишлаб чиқариш соҳасида хотин-қизлар илгаригидек иккинчи даражали ролларни бажарарди. Партия ҳисоботларида хотин-қизлар ҳолатини баҳолашда патриархал ёндашув кўпроқ эшитила бошлади. 1980-йиллар ўрталарида бошланган демократик жараёнлар ҳам аёллар тенг ҳуқуқлиги масаласида кескин ўзгариш ясамаган бўлса-да, “Қайта куриш” сиёсати натижасида хотин-қизлар ҳаракатини баҳолашга янгича услубий ёндашувнинг ишлаб чиқилиши зарурлиги асослаб берилди. Лекин бу масаланинг тўлиқ ҳал қилинишига муваффақ бўлинмади. Чунки, коммунистик мафкуранинг давом этиб келаётган ҳукмронлиги, мустабид тузумнинг сақланиб турганлиги бунга имкон бермас эди.

Умуман олганда, совет ҳокимияти раҳнамолари томонидан ўзбек хотин-қизларининг жамият ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётидаги ўрнига муносабат масаласида инқилобий ўзгаришларга, маъмурий-буйруқбозлик сиёсати асосланган чора-тадбирларга таяниб иш олиб борилди, аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва ролига синфийлик нуқтаи назаридан ёндашилди. Айниқса, аёлларнинг оила доирасидаги фаолиятининг ижтимоий меҳнат тури сифатида қадрланмаганлиги натижасида оила ўзининг ижтимоий мавқеидан ажралди.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг давлат сиёсатида хотин-қизларга муносабат масаласига доир қабул қилинган ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар мазмун-моҳиятидан келиб чиқиб, қуйидаги 2 та тарихий босқични кўрсатиш мумкин:

Биринчи босқич – 1991-2016 йиллар. Маълумки, бу даврда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 1 март санасидаги фармойишига мувофиқ, 27 декабрда Термиз конференциясида Ўзбекистон хотин-қизлар кўмитаси жамоатчилик институти сифатида ташкил топди[19]. **Кўмита аёллар ижтимоий-сиёсий фаоллигини оширишда ва уларнинг ташаббусларини қўллаб-қувватлашда муҳим роль ўйнади. Кўмитанинг фаолиятини такомиллаштириш мақсадида кўплаб Президент Фармонлари[20] ва “Ўзбекистон Республикасида хотин-қизлар масалалари бўйича концепция” ишлаб чиқилди[21].**

Мамлакатда муайян ижтимоий йўналишда эълон қилинган Давлат дастурларида аёлларнинг жамиятдаги ролини мустаҳкамлашга қаратилган чора-тадбирлар хотин-қизлар мавқеининг тобора ортиб боришига хизмат қилди[22]. Хусусан, 1999 йил “Аёллар йили”да хотин-қизларнинг сиёсий ва иқтисодий фаоллигини ошириш билан бир қаторда уларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга ҳам алоҳида эътибор қаратилди[23]. 1999 йил 10 июнь санасидаги “Зулфия номидаги давлат мукофотини таъсис этиш бўйича таклифларни қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги Президент Фармони мувофиқ, Зулфия номидаги Давлат мукофоти таъсис этилди[24]. Мазкур давлат мукофоти тўғрисида Низом қабул қилинди[25]. 2000 йилдан бери адабиёт, санъат, фан ва маданиятни ривожлантиришга ҳисса қўшиб келаётган иқтидорли қизлар фаолияти рағбатлантириб келинмоқда. Ушбу мукофот совриндорлари сони 2000-2018 йилларда 283 нафарни ташкил этган бўлса[26], бу кўрсаткич 2023 йили 423 нафардан иборат бўлди[27].

Мазкур босқичда хотин-қизларнинг давлат ва жамият бошқаруви ҳамда қарорлар қабул қилиш жараёнидаги иштироки, ижтимоий-сиёсий фаоллиги ўсиб борди. 1999 йилда Олий Мажлис депутатлар таркибида аёллар улуши 9,4 фоиз[28] бўлса, 1994 йилда бу кўрсаткич 6 фоизни ташкил этган эди[29]. 2004 йилдан Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексининг 70 ва 91-моддаларига мувофиқ, аёлларнинг сони сиёсий партиядан кўрсатилган

депутатликка номзодлар умумий сонининг камида ўттиз фоизини ташкил этиши белгиланиши натижасида 2019 йил 22 декабрь куни ўтказилган Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва маҳаллий Кенгашлар депутатлар сайловлари якунида Парламент қуёи палатасида 48 нафар аёл (32%) депутат, юқори палатасида 24 аёл (24%) сенаторлар ишлаб келмоқда. Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, Халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар кенгашларига янги сайланган депутатларнинг 247 нафари (30%), туман ва шаҳар кенгашларида – 1 422 нафари (25%) аёллар фаолият юритиб келмоқда. *Ана шундай натижалар туфайли Ўзбекистон парламенти аёл депутатлар сони бўйича дунёдаги 190 та миллий парламент ўртасида 37-поғонага кўтарилди. Ҳолбуки, бу кўрсаткич 2014 йилда 128-ўринда эди.*

Иккинчи босқич – 2017-2023 йилларни ўз ичига олиб, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича 5 та устувор йўналишдан иборат Ҳаракатлар стратегияси ҳамда унинг узвий-мантқий давоми бўлган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси доирасида ижтимоий-иқтисодий ва маданий соҳалардаги долзарб муаммолар хотин-қизлар масаласидаги давлат сиёсатида туб ислохотларга сабаб бўлди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4749-сонли Фармонида “хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни давлат ва жамият бошқарувидаги ўрнини кучайтириш, хотин-қизлар, касб-хунар коллежи битирувчи қизларининг бандлигини таъминлаш, уларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш, оила асосларини янада мустаҳкамлаш” каби вазифалар белгилаб берилди. Мазкур босқичда хотин-қизлар масалаларига бағишлаб қабул қилинган Президент фармони ва қарорлари ушбу йўналишдаги ишларнинг самарадорлигини яна бир янги босқичга олиб чиқишда муҳим аҳамият касб этди[30]. Фармонда аёлларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини кучайтириш, қонуний манфаатларини таъминлаш, қобилият ва салоҳиятини рўёбга чиқариш, оила институтини мустаҳкамлаш, оналик ва болаликни ҳимоя қилишга қаратилган кўплаб чора-тадбирлар белгиланди. Фармон асосида 2018 йилнинг 1 апрелидан фуқаролар йиғинларининг диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчиси лавозими ўрнига тегишли штат бирликларини туман (шаҳар) хотин-қизлар кўмиталари тузилмасига ўтказган ҳамда маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан молиялаштириш тартибини сақлаган ҳолда хотин-қизлар билан ишлаш ва оилаларда маънавий-ахлоқий кадриятларни мустаҳкамлаш бўйича мутахассис лавозими жорий этилиши, бундай мутахассислар ҳар бир маҳаллада биттадан, оилалар сони 2000 тадан кўп бўлган маҳаллаларда иккитадан жорий этилиши белгилаб берилди. Фармонга ушбу бандларнинг киритилиши хотин-қизларнинг муаммоларини жиддий ўрганишни вазифа қилиб кўйди[31].

Хусусан, 2017-2019 йиллар давомида хотин-қизларни кўллаб қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1 та фармони, 2 та қарори, ҳукуматнинг 6 та қарори ва 4 та фармойиши қабул қилинди[32]. Ана шу ҳужжатлар асосида илгари имкониятлари чекланиб, фаолияти сусайиб қолган Хотин-қизлар кўмитаси ва унинг ҳудудий бўлимлари бутунлай янги асосда ташкил этилди. Уларга кўшимча ваколат ва имкониятлар берилиб, самарали фаолият юритиши учун зарур шароитлар яратилди. Ўзбекистон Республикасининг барча ҳудудларида Хотин-қизлар кўмитасининг 208 та бўлинмалари, 42 мингга яқин бошланғич ташкилотлари фаолият юритди[33]. Хотин-қизлар кўмитасининг ҳудудий бўлимлари қошида “Ҳуқуқшунос аёллар”, “Илм-фан ва аёл”, “Ижодкор аёллар”, “Ташаббускор аёллар”, “Аёл ва саломатлик”, “Фаҳрий аёллар” жамоатчилик уюшмалари ташкил этилди. “Йил аёли”, “Ибротли оила” танловлари ўтказиб келинди. Жамият ҳаётида ижтимоий фаол бўлиб, мамлакат равнақига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиб келаётган, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш бўйича ибротли фаолият олиб бораётган хотин-қизлар учун “Мўътабар аёл” кўкрак нишони таъсис этилиб, 2019 йил 8 март “Халқаро хотин-қизлар муносабати” байрами арафасида ушбу мукофот билан 260 нафар аёллар тақдирланди. 2021 йилда эса, 297 нафар хотин-қизлар мазкур мукофот соҳиби бўлишди[34].

2019 йилда демократик ислохотларнинг чуқурлашуви ва ривожланиши, очиқ фуқаролик жамияти тамойилларининг такомиллашуви натижасида энг муҳим ижтимоий-маданий

вазифалардан бири бўлган хотин-қизларнинг турли тазйиқ ва зўравонликлардан ҳимоя қилиш, уларни камситишнинг барча турларини бартараф этиш ва шахснинг эркин ривожланишини таъминлашга қаратилган 40 дан ортиқ ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар, хусусан, “Хотин-қизлар ва эркалар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”, “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” ҳамда “Фуқароларнинг репродуктив саломатлигини сақлаш тўғрисида”ги янги қонунлар қабул қилинди[35]. Ўзбекистонда гендер тенглик масаласига устувор аҳамият қаратилиб, хотин-қизларни турли кўринишдаги тазйиқ ва зўравонликлардан ҳимоя қилиш давлат сиёсатининг муҳим йўналишларидан бирига айланди. Ўзбекистон хотин-қизларни камситиш ва таъқиб қилишнинг барча шаклларида ҳуқуқий, ижтимоий ва иқтисодий ҳимоя этишни назарда тутувчи халқаро шартномаларга қўшилди. Меҳнат кодекси ва бошқа тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга хотин-қизлар учун тақиқланган касбий фаолият соҳаларини қисқартириш, қонунчиликдаги гендер-ассиметрик қоидаларни бартараф этишга қаратилган қўшимчалар ва ўзгартишлар киритилди. Айниқса, хотин-қизларни турли тазйиқ ва зўравонликлардан асраб-авайлаш, уларнинг бу борадаги ҳуқуқлари, қонуний манфаатларини таъминлаш, ижтимоий ҳаётдан тўйинишлари, умуман, аёллар учун оиладаги соғлом муҳитни яратиш борасидаги сабъ-ҳаракатлар соҳага оид ҳужжатларнинг ижросида муҳим ўрин тутди.

Шунингдек, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси, 2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегияси, 2030 йилга қадар Ўзбекистонда гендер тенгликка эришиш стратегияси, Барқарор ривожланиш соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларнинг қабул қилиниши ушбу соҳанинг ҳуқуқий асосларини тубдан мустаҳкамлади ва тегишли тизимли фаолиятни йўлга қўйишга хизмат қилмоқда.

Хотин-қизлар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлашнинг институтсионал асослари янада мустаҳкамланди. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Гендер тенгликни таъминлаш масалалари бўйича комиссияси, Олий Мажлис Сенатида алоҳида қўмита, Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси янгидан ташкил этилди ва фаолияти йўлга қўйилди.

2019 йил сентябрь ойида эълон қилинган “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунга асосан, “Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга ҳимоя ордерини бериш, ижросини таъминлаш ва мониторинг олиб бориш тўғрисида”ги низом тасдиқланди. Мазкур низомга кўра, ҳимоя ордери мувофиқ серия ва рақамга эга бўлган, қатъий ҳисоби юритиладиган, фақатгина тазйиқ ва зўравонлик содир этган ёки содир этишга мойил бўлган шахсларга нисбатан белгиланган чекловларни қайд этиш бўйича ҳужжат ҳисобланади”[36].

Бу каби чора-тадбирлар гендер тенглик, хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, эҳтиёжманд хотин-қизларга ижтимоий-ҳуқуқий, тиббий, психологик ва моддий ёрдам кўрсатиш аёлларга нисбатан давлат сиёсатининг муҳим йўналишларини ўзида ифода этади. Хотин-қизлар қўмитаси маълумотиغا кўра, 2019 йилда мингга яқин аёл маиший зўравонликдан азият чеккан. Қўмита раҳбарияти бу рақам реал ҳолатни акс эттирмаслиги, чунки тазйиққа учраётган аёлларнинг ҳаммаси ҳам бу ҳақда очиқ-ойдин айтмаслигини маълум қилган эди. 2020 йили биргина Тошкент шаҳрининг ўзида аёлларга 966 та ҳимоя ордери берилган. Шундан аёлларнинг 850 нафарига оиласида содир этилган ҳолатлар бўйича, зўравонликларнинг 813 таси оиладаги келишмовчилик туфайли юз берганда, 69 таси моддий етишмовчилик, 45 таси рашк туфайли, 40 таси оиладаги учинчи шахснинг аралашуви (қайнона қайнсингил, қайнопа, қайтиб келган опачалар аралашувчилари) натижасида юзага келган муаммолар сабабли ордер берилган. Ушбу зўравонликларнинг 556 нафари турмуш ўртоғи, яъни эркак киши томонидан аёл кишига етказилган тазйиқ бўйича, 54 нафари қайнона томонидан, 46 нафари келинлар томонидан қайнона қайнсингилларга нисбатан, 310 нафари бошқа шахслар томонидан аёлларга нисбатан содир этилган зўравонликлар бўлган. Шундан 423 та ҳолатда жисмоний, 8 таси жинсий, 13 таси иқтисодий, 664 таси руҳий зўравонликлар

учун ордерлар берилган. Ҳимоя ордерларининг берилиши оила муқаддаслиги ва унинг саклаб қолинишига, фарзандларнинг тирик етим бўлиб қолиши ва унинг салбий оқибатларини олдини олишга хизмат қилмоқда[37]. Бу борадаги ишларнинг мантиқий давоми сифатида хотин-қизлар ва болалар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини тазйиқ ва зўравонликдан ишончли ҳимоя қилишнинг институционал ҳамда ҳуқуқий асосларини тубдан такомиллаштириш мақсадида “Хотин-қизлар ва болалар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш тизими янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги 2023 йил 11 апрель куни Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ-829-сон Қонуни ҳам қабул қилинди. Мазкур янги қонун ҳуқуқни қўллаш амалиётида хотин-қизлар ва болаларнинг ҳуқуқларига дахл қилувчи жинойий қилмишлар учун мутаносиб санкциялар белгиланмаганлиги, хотин-қизларни шилқимлик ва зўравонликдан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатлари мавжуд эмаслиги, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган шахсга давлат ҳимоясини тақдим этувчи ордернинг амал қилиш муддати (ўттиз кун) хотин-қизларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонуний манфаатлари етарли даражада ҳимоя қилинишини таъминлаш имконини бермаётганлиги, алиментларни тўламаганлик учун жазо сифатида жарима солиниши янада кўпроқ молиявий қийинчиликларни келтириб чиқараётганлиги каби хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш билан боғлиқ масалалардаги бир қатор муаммоларни ечимини ҳал этишга хизмат қилади[38].

2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5938–сонли Президент Фармонларининг қабул қилиниши бу борадаги ишларнинг мантиқий давоми бўлди[39]. Мазкур ҳужжат хотин-қизлар ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамиятдаги ўрнини мустаҳкамлаш, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш мақсадида олиб борилаётган ишлар самарадорлигини янги босқичга олиб чиқишда долзарб аҳамият касб этди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2020 йил 18 февралдаги ПҚ-4602-сонли қарори[40] асосида хотин-қизларни қўллаб-қувватлашга доир давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлаш, уларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги роли ва фаоллигини ошириш, хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини таъминлаш Вазирликнинг асосий вазифаларидан бири этиб белгиланди. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги родини ошириш бўйича олиб борган ислохотлар натижасида вилоят, шаҳар ва туман ҳокимларининг хотин-қизлар масалалари бўйича маслаҳатчиси лавозими жорий этилди. Хотин-қизларнинг жамият ҳаётидаги ўрни ва нуфузини ошириш, уларга янги имкониятлар яратиш мақсадида Республика Хотин-қизлар жамоатчилиги кенгаши ташкил этилди. Жойлардаги Хотин-қизлар кенгашлари фаолиятига эса ҳокимларнинг ушбу масалалар бўйича маслаҳатчилари раҳбарлик қилиб келишди. Президент хотин-қизлар кенгашини тузиш таклифини илгари сураб экан, жамият турмуш даражасининг ошиши айнан аёлларга боғлиқ эканини аниқ кўрсатиб ўтди[41]. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони қабул қилинди. Айнан, хотин-қизларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, уларнинг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг муҳим йўналишларидан бири саналади[42]. Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг “Адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капиталини ривожлантириш” деб номланган IV йўналишда белгилаб берилган 69-мақсад – хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлашга қаратилди[43].

2022 йил 1 март куни бўлиб ўтган Президент Ш.Мирзиёев раислигида хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш тизимини янги босқичга кўтариш ва аёлларнинг жамиятдаги ўрнини янада

юксалтиришга қаратилган видеоселекторда давлат раҳбари хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш соҳасининг янги тизимини белгилаб берди. Ўзбекистонда Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси ташкил этилди. Янги Қўмита раиси айни пайтда Бош вазир ўринбосари ва Сенат аъзоси сифатида фаолият юритади. Жойларда қўмитанинг вилоят, туман ва шаҳар раҳбарлари эса ҳоким ўринбосари бўлади. Янги қўмита Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси ҳамда “Аёллар дафтари” жамғармасини ўзи бошқаради[44].

2022 йил 7 март куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила ва хотин - қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-87 сонли Фармони қабул қилинди[45]. Мазкур Фармонга мувофиқ, аёлларнинг манфаатларини ҳимоя этишга қаратилган қатор имтиёзлар белгилаб берилди. Хусусан: 2022-2026 йилларда хотин-қизларнинг мамлакат иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳаларида фаоллигини ошириш бўйича миллий дастур тасдиқланди. Хотин-қизларнинг “Давлат бошқарувида хотин-қизлар фаоллигини ошириш дастури”га мувофиқ, Давлат бошқаруви академиясида раҳбар хотин-қизларни тайёрлаш бўйича алоҳида ўқув курсларини ташкил этиш ҳамда ҳар йили камида 100 нафар хотин-қизларни ўқитиш; 2024 йил 1 январга қадар Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги, Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги, Молия вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитаси ҳамда уларнинг тизимидаги ташкилотлар ходимлари орасида хотин-қизлар улушини камида 30 фоизга етказиш, барча давлат органлари ва ташкилотлари, устав капиталида давлат улуши 50 фоиз ва ундан ортиқ бўлган ташкилотлар ҳамда уларнинг тизимидаги ташкилотлар раҳбарларининг камида 1 нафар ўринбосарини хотин-қизлар орасидан тайинлаш, бунда мазкур талаб тегишли ташкилот раҳбари хотин-қизлар орасидан тайинланганда ёки унда фақат бир нафар ўринбосар бўлган тақдирда мажбурий ҳисобланмаслиги белгилаб қўйилди[46]. Зеро, давлат раҳбари таъкидлаганидек: “Аёллар ишлаган ва раҳбарлик қилган жойларда тартиб, адолат, ҳалоллик, маданият юқори бўлиши ҳеч кимга сир эмас. Шу боис, ҳар бир вазирлик, давлат компанияси, банк ва бошқа идоралар бир-икки йил ичида ўз тизимидаги аёлларни раҳбарликка ўқитиб, камида 1 нафар ўринбосарини ҳам аёллардан қўяди”[47]. Бугунги кунда республика давлат ва жамоат ташкилотлари тизимида 1 минг 400 га яқин хотин-қизлар раҳбарлик лавозимларида фаолият юритишмоқда[48].

Фуқаролар йиғини раисининг оила, хотин-қизлар ва ижтимоий-маънавий масалалар бўйича ўринбосари ўрнига маҳалладаги хотин-қизлар фаоли лавозими таъсис этилди. 2022 йил 1 майдан хонадонлар сони 500 тагача бўлган маҳалладаги хотин-қизлар фаолининг ойлик иш ҳақи меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг 3,5 баравари (2 млн 877 минг сўм) миқдорида бўлади. Бу ҳақда Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорида белгиланган. Қарорга кўра, маҳаллалардаги хотин-қизлар фаоллари лавозимларига номзодлар очик танловлар асосида ишга қабул қилинади. Ушбу лавозимга оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тажрибасига эга, шахсий фазилатлари билан намуна кўрсатган, фидойи ва садоқатли номзодлар тайинланади. Хотин-қизлар бўйича масъул аёллар масаласи ва уларнинг дарду-ташвиши билан ишлашга жавоб беради. 2022 йил 1 майдан маҳалладаги хотин-қизлар фаолининг ойлик иш ҳақи миқдори у бириктирилган маҳалладаги хонадонлар сонига мутаносиб равишда қуйидагича белгиланади:

- хонадонлар сони 500 тагача бўлган маҳаллада – меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг 3,5 баравари (2 млн 877 минг сўм) миқдорида;
- хонадонлар сони 501 тадан 1 000 тагача бўлган маҳаллада – меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг 4 баравари (3 млн 288 минг сўм) миқдорида;
- хонадонлар сони 1 000 тадан ортиқ бўлган маҳаллада – меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг 4,5 баравари (3 млн 699 минг сўм) миқдорида.

Қарор билан шунингдек, Бош прокуратура тузилмасида Хотин-қизлар ҳуқуқларини таъминлаш ҳамда уларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳаларида қонунчилик ижроси устидан назорат бошқармаси ташкил этилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 25 январдаги ПФ-14 сонли фармонида мувофиқ, Оила ва хотин-қизлар қўмитаси Камбағалликни қисқартириш ва бандлик қўмитаси таркибида фаолият юритмоқда.

Умуман олганда, давлат раҳбарининг ташаббуси билан мамлакатда хотин-қизларга яратиб берилётган улкан имконият ва шароитлар туфайли аёллар давлат ва жамият ҳаётида фаол иштирок этмоқда. Амалга оширилаётган давлат сиёсати хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, интеллектуал ва маънавий юксалиши, касбий ҳамда оилавий мажбуриятларни ҳамоҳанг тарзда бажариши учун кенг имкониятлар яратмоқда. Хотин-қизларнинг мамлакат ҳаётига дахлдор бўлган қарорларни қабул қилиш жараёнидаги иштироки сезиларли даражада ортди. Натижада уларнинг бошқарув соҳаларидаги улуши 33 фоизга, тадбиркорлик соҳасида 35 фоизга, сиёсий партияларда 44 фоизга, олий таълимда 46 фоизга етди. Аёлларнинг оила ва жамиятдаги ижтимоий мавқеи юксалиб бормоқда.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Аминова Р.Х. Қайта қуриш шароитида Ўзбекистонда социал ривожланишнинг долзарб муаммолари. – Т.: Фан. 1991.Б.10-11.; Алимова Д.А. Женский вопрос в Средней Азии: История изучения и современные проблемы. – Т.: Фан, 1991. -133с; Алимова Д.А. «Хужумга зарурат бормиди?» //Ўзбекистон адабиёти ва санъати – 1992, 11 сентябрь; Алимова Д.А. Ўзбекистон ижтимоий фанларида хотин-қизлар муаммоларининг ўрганилиши ва муаммолари // Ўзбекистонда оила, давлат ва жамият қурилишида аёлларнинг роли ва гендер муаммолари. – Т.: Фан. 1999. Б.16-20.; Абдуллаева Я.А. Қорақалпоғистон хотин-қизлари:Кеча ва бугун. XIX асрнинг охири ва XX аср. – Т.: Ижод дунёси. 2004. –224б; Ҷша муаллиф.Қорақалпоғистонда совет ҳокимиятининг мажбурий колхозлаштириш сиёсати ва қишлоқ аёлларининг қатағон қилиниши //Ўзбекистон тарихи. 2002. №2. Б. 40-45; Ўша муаллиф. Мустабид совет тузуми инкирозининг айрим сабаблари ва унинг хотин-қизлар аҳволига таъсири (Қорақалпоғистон мисолида) // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари. 2004. №1. Б. 42-45; Ўша муаллиф. Топталган ҳуқуқ ёки мустабид тузум қатағонлари // Ҳаёт ва қонун. 2004. №2. Б. 58-59; Ўша муаллиф. Эътиқодга ҳуруж // Тафаккур. 2004. №2. Б. 90-92.; Жўраева Н. Ўзбекистон ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётида хотин-қизларнинг ўрни. Тарих фанл. номзод. ... дисс. – Тошкент, 2004. – 161б.; Собирова Д. Ўзбекистонда совет тоталитар тузумининг аёллар масаласидаги сиёсати ва унинг оқибатлари (XX асрнинг 40-80 йиллари). Тарих фанл. номзод. ... дисс. автореф. – Тошкент, 2009. – 173 б.; Эргашходжаева Г.Э. Французская историография о проблемах эмансипации женщин Средней Азии в 20-годы (Литература 50-80-х годов).Автореф. дисс...к.и.н -Т.: 1996. -22; Қ.В.Нишонбоева. Ўзбекистонда хотин-қизлар масаласини ҳал этишнинг маданий жиҳатлари. Т.ф.н... дисс. автореф. -Т.: 1998. -28с; Маткаримова Г.А. Гендерные и репродуктивные права женщин в международном и национальном праве. Автореф. дисс. д-ра юрид.наук.-Т.: 2002.-41с.; Ражабова Д.Н. Проблемы молодежи и женщин в воззрениях джадидов Туркестана (конец XIX-начало XX вв.). Автореф.дис....к.и.н -Т.: 2003. -27с; Муравьёва Н.М. Социально-философский анализ повышения социального статуса женщин. Автореф. дисс...к.ф.н. – Т.: 2003. -26с; Насруллаева Х. Ўзбекистонда хотин-қизлар ижтимоийлашуви жараёнининг фалсафий таҳлили. Ф.ф.н.... дисс. автореферати. –Т.: 2000. -20с.
2. A.Bennigsen, M.Broup. The Islamic threat to the Soviet State.-L., 1983; F.Ekker. Transition in Asia. Uzbekistan under the Soviets. New-York. 1954.P.397; J.Chomart de Lauwe. Les Paysans sovietiques. Paris. 1961; J.Castagne. Le mouvement de l' emancipation de la femme musulmane en Orient. Paris. 1928; P.Tubert. L Ouzbekistan republique sovietique. Paris. 1951; V.Monteil. Les musulmans sovietiques. Paris. 1957; M.Egretaud. L' Orient sovietique. Paris. 1959; A.Wermser et L.Mamiac. L'URSS a Coeur ouvert. Paris. 1960; A.Bennigsen, L.Q.Chantale. The evolution of muslim nationalities of se SS and their linguistic problems. – L., 1961; A.Bennigsen, L.Q.Chantal. Islam en Union Sovietique. Paris. 1968; A.Bennigsen,

- M.Wimbush. Muslim national communism in the Soviet Union; Cicago, 1979; A.Bennigsen, M.Broup. The Islamic threat to the Soviet State.-L., 1983; H.C.d'Encausse. Empire eclate. Paris. 1980; S.Zeyons. La revolution des femme au coeur de l'Azie Sovietique. Paris. 1971; H.Alleg . Etoile rouge et croissant vert. Paris. 1983; S.Begaux. Les problemes quotidiens de la femme sovietique. Brussele. 1980; Аллег Анри. Красная звезда и зелёный полумесяц. М. 1985. С.22; Убайдуллаева Р.А.Критика буржуазных концепций занятости женщин в республиках Средней Азии. Вопросы экономики. №3. 1986; Ахтямова Ю.С. Хотин-кизлар масаласи: икки дунё, икки хил ёндошув. –Т.: Билим.1987; Шадиев К.К.Критика концепции буржуазной советологии о положении ислама в республиках Средней Азии.:Автореф. дис...канд.ист.наук. –Т.:1987.-24с.
3. ЎЗР МДА.(Марказий давлат архиви), Р-17- жамјарма, 1-рўйхат, 286-иш, 126-варақ.
  4. ЎЗР МДА, Р-34- жамјарма, 1-рўйхат, 266-иш, 601- варақ.
  5. ЎЗР МДА., Р-17- жамјарма, 1-рўйхат. 286-иш, 126-варақ.
  6. Иноятов Т.Т. Суды Советского Узбекистана в борьбе с пережитками. Ташкент, Труды САГУ,1958. вып.124.кн.4. – С.18.
  7. Шариат ва шўро қонунида хотин-кизлар// Янги йўл. 1929.№.4. – Б.8
  8. “Народное хозяйство Средней Азии”.1930.№9-10. – С.35.
  9. Ўзбекистоннинг янги тарихи.Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида.Иккинчи китоб. –Т.: 2000. – Б.376
  10. Қаранг: Конституция (Основной Закон) Туркестанской республики. – Т.: Издательство комиссариата по национальным далам. 1918 г.; Сборник декретов и приказов Совета Народных Комиссаров Туркестанской Федеративной Республики. –Т.: 1918. С. 33; Великий Октябрь и раскрепощение женщин Средней Азии и Казахстана (1917-1936 гг.). Сб.док.и и матер. 1971. С. 46-47.; Резолюции и постановления съездов Компартии Туркестана 1918-1934 гг. –Т.: Госиздат Уз ССР. 1958. – С.193.
  11. Абдуллаева Я. Қорақалпоғистон хотин-кизлари. Кеча ва бугун (XIX-XX). –Т.: Ижод дунёси. 2004. Б.103-104; Ўша муаллиф. Мустабид тузум даврида Қорақалпоғистон хотин-кизларининг аҳволи (XX асрда) // Республика илмий конференцияси материаллари. –Т.: 2003.Б.90-91.
  12. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. Ўзбекистоннинг янги тарихи. –Т.: Шарқ. 2000.Б.375.
  13. Р.Ё. Ражапова. «Хужум»нинг тарихий тажрибаси. – Т.: 1987. – Б.6.
  14. ЎЗР ПДА, 58-жамғарма, 2-рўйхат, 1430-иш, 2-8- варақлар; Худжум-значит наступление. - Т.: 1987. – С.27.
  15. Аминова Р.Х. Октябрь и решение женского вопроса в Узбекистане. – Т.: Фан. 1975. - Б.71; Абдуллаева Я.А. Қорақалпоғистон хотин-кизлари... - Б.69.
  16. Алимова Д.А. Женский вопрос в Средней Азии... -Т.: 1991. Фан. С.62.; Абдуллаева Я.А. Қорақалпоғистон хотин-кизлари...-Т.: Б.69.
  17. Алимова Д.А. Женский вопрос в Средней Азии... -Т.: Фан. С.63; Ризель Ф. Достижения и недочёты в работе среди женщин // Партийное строительство.1935. №4.Б.19-24.
  18. Туйчиева Г.У. Независимость и женское движение Узбекистана: цели, задачи и содержание трансформации/<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/pdf>
  19. ЎМА. М-37 фонд, 1-рўйхат, 2565-иш, 90-варақ.
  20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг давлат ва ижтимоий қурилишида хотин-кизларнинг ролини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1995 йил 2 мартдаги № ПФ-1084 Фармони// <https://lex.uz/ru/docs/181343?otherlang=1>; 1998 йил қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасида хотин-кизлар аҳволини яхшилаш бўйича миллий ҳаракат дастури”, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-кизларнинг ижтимоий муҳофазасини кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 1999 йил 17 мартдаги № ПФ-2246 Фармони// <https://lex.uz/docs/212762?twolang=true>; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўта зарарли ва ўта оғир меҳнат шароитларида

- ишлаётган аёлларнинг даромадига имтиёзли солиқ солиш тўғрисида”ги 1999 йил 17 мартдаги № 117 сонли Қарори// <https://www.lex.uz/ru/docs/279136?twolang=true>; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг “Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар тўғрисида”ги 1999 йил 14 апрелдаги №760-1 сонли Қонуни// <https://lex.uz/docs/10550>; 2004 йил 25 майдаги “Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-3434 сонли Фармон//<https://lex.uz/ru/docs/214651>; 2004 йил 29 июндаги Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 25 майдаги “Ўзбекистон Хотин-қизлар кўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПФ-3434-сонли Фармони ижросини таъминлаш чора-тадбирлари дастури тўғрисида”ги 299-сон қарори//<https://lex.uz/ru/docs/337355>
21. ЎМА. М-69 фонд, 1-рўйхат, 88-иш, 53- варақ.
  22. 1998 - “Оила йили”даги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 27 январдаги “Оила манфаатларини таъминлаш борасида 1998 йилда амалга ошириладиган тадбирлар давлат дастури тўғрисида”ги 45-сонли қарори// <https://lex.uz/docs/692590>; 1999 -“Аёллар йили”даги ЎзРВМнинг 1999 йил 18 февралдаги “Хотин-қизларнинг оиладаги, давлат ва жамият қурилишидаги ролини кучайтириш, уларнинг ҳуқуқий, ижтимоий, иқтисодий ва маънавий манфаатларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш бўйича 1999 йилга мўлжалланган тадбирларнинг давлат дастури тўғрисида”ги 73-сонли қарори//<https://lex.uz/docs/2291986>; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1999 йил 10 июндаги “Зулфия” номидаги Давлат мукофотини таъсис этиш бўйича таклифларни қўллаб-қувватлаш тўғрисида” 2326-сонли Фармони// <https://lex.uz/docs/213812>; 2000 - “Соғлом авлод йили” Давлат дастури тўғрисидаги 2000 йил 15 февралдаги ЎзРВМнинг 46-сон қарори//<https://lex.uz/acts/261518>; 2001 - “Оналар ва болалар йили” муносабати билан қабул қилинган 2001 йил 5 февралдаги ЎзРВМнинг 68-сон қарори//<https://lex.uz/acts/388442>; 2012-“Мустақкам оила”даги Ўзбекистон Республикаси Президентининг давлат дастури тўғрисидаги 2012 йил 27 февралдаги ПҚ-1717-сон қарори// <https://www.lex.uz/acts/1967131>; 2014 - “Соғлом бола”да Ўзбекистон Республикаси Президентининг 19 февралдаги ПҚ-2133-сон қарори//<https://www.lex.uz/docs/2347400>; 2016 - “Соғлом она ва бола йили” деб эълон қилиниши Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 09.02.2016 йилдаги ПҚ-2487-сон; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 25 январдаги “Аёллар ва ўсиб келаётган авлод соғлигини мустақкамлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 32-сон Қарори шулар жумласидандир.
  23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-қизларнинг ижтимоий муҳофазасини кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 1999 йил 17 мартдаги № ПФ-2246 Фармони// <https://lex.uz/docs/212762?twolang=true>; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўта зарарли ва ўта оғир меҳнат шароитларида ишлаётган аёлларнинг даромадига имтиёзли солиқ солиш тўғрисида”ги 1999 йил 17 мартдаги № 117 сонли Қарори// <https://www.lex.uz/ru/docs/279136?twolang=true>; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг “Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар тўғрисида”ги 1999 йил 14 апрелдаги №760-1 сонли Қонуни// <https://lex.uz/docs/10550>;
  24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1999 йил 10 июндаги “Зулфия номидаги давлат мукофотини таъсис этиш бўйича таклифларни қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги ПФ-2326-сон Фармони //<https://lex.uz/docs/213812?ONDATE=01.02.2019>
  25. Зулфия номидаги давлат мукофоти тўғрисида Низом (ЎзР Президентининг 10.06.1999 й. ПФ-2326-сон Фармониغا 1-илова) | Давлат мукофотлари | Давлат мукофотлари. Фахрий унвонлар. Ном бериш | Давлат ҳуқуқий тизими асослари | ЎзР КонунчилигиМаълумотлар тизими «Зулфия номидаги давлат мукофоти тўғрисида Низом (ЎзР Президентининг 10.06.1999 й. ПФ-2326-сон Фармониغا 1-илова)» | NRM.uz¹
  26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 мартдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1999 йил 10 июндаги Пф-2326-сон «Зулфия номидаги

- давлат мукофотини таъсис этиш бўйича таклифларни қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги фармонига ўзгартиришлар киритиш ҳақида»ги ПФ-5389-сон фармони <https://www.Lex.uz/docs/3602636>
27. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 5 мартдаги ПҚ-155-сон қарори//<https://yuz.uz/news/zulfiya-nomidagi-davlat-mukofoti-bilan-taqdirlash-togrisi>
  28. Ғуломова Д. Ўзбекистон хотин-қизлари мустақиллик йилларида//Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари.-Т.: Шарқ, 2000. – Б.138.
  29. ЎМА. М-69 жамғарма, 1-рўйхат, 88-иш, 54-варақ.
  30. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда; Халқ сўзи, 2017 йил 8 февраль. 28 (6722)-сон.
  31. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5325-сонли Фармони// Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.09.2019 й., 06/19/5840/3826-сон//lex.uz; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги ПФ-4235-сон “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори//<https://lex.uz/docs/4230944>; 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5938-сонли Фармони// <https://lex.uz/docs/4740345>; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 5 мартдаги ПҚ-5020-сонли “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-5020-сон Қарори//<https://lex.uz/docs/5320582>
  32. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февралдаги “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-5325-сонли Фармони // <https://lex.uz/docs/3546742>;
  33. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар кунига бағишлаб ўтказилган тантанали маросимдаги нутқидан//<https://president.uz/uz/> Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. 07.03.2019// <https://president.uz/uz/2417>
  34. Баситханова Э. Ўзбекистон аёли: тарих ва тараққиёт. Аёл ҳуқуқи қадимий қадриятдир. // Мустақил Ўзбекистон аёллари. –Тошкент: Ўзбекистон, 2004. –Б.3.; Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитасининг жорий архиви, 2013 йил маълумотлари.
  35. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар кунига бағишлаб ўтказилган тантанали маросимдаги нутқидан//<https://president.uz/uz/> Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. 06.03.2021// <https://president.uz/uz/lists/view/4212>
  36. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги “Хотин-қизларни тазйиқлар ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги ЎРҚ -561-сон Қонуни//<https://www.lex.uz/docs/4494709>; Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги “Хотин-қизлар ва эркақлар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлар тўғрисида»ги ЎРҚ -562-сон Қонуни // <https://lex.uz/docs/4494849>; “Фуқароларнинг репродуктив саломатлигини сақлаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 11.03.2019 йилдаги ЎРҚ-528-сон//<https://lex.uz/ru/docs/4233891>
  37. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрдаги “Хотин-қизларни тазйиқлар ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги ЎРҚ -561-сон Қонуни//<https://www.lex.uz/docs/4494709>

38. “Хотин-қизлар ва болалар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш тизими янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 11.04.2023 йилдаги ЎРҚ-829-сон//<https://lex.uz/docs/6430272>
39. <https://sputniknews.uz/20200917/imoya-orderi-nima-va-uni-anday-olsa-bladi---mayor-Khzhazarova-bilan-subat-14995683.html>
40. 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Президент ПФ-5938-сон Фармони // <https://lex.uz/docs/4740345>.
41. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2020 йил 18 февралдаги ПҚ-4602-сонли қарори//<https://lex.uz/docs/4740335>
42. Абдуллаева О. Хотин-қизлар Кенгаши - ижтимоий ҳаётимиздаги муҳим орган// <https://xs.uz/uzkr/post/khotin-qizlar-kengashi-izhtimoiy-hayotimizdagi-muhim-organ>
43. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январьдаги “2022 - 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ПФ-60-сонли Фармони. (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон)
44. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январьдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони// <https://lex.uz/docs/5841063>
45. Оила ва хотин-қизлар давлат кўмитаси ташкил этилди, унга Зулайхо Маҳкамова раҳбарлик қилади//<https://www.gazeta.uz/uz/2022/03/01/women-committee/>; Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 1 мартдаги “Оила ва хотин-қизлар билан ишлаш, маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-81-сонли Фармони// <https://lex.uz/uz/docs/5884143>
46. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 мартдаги “Оила ва хотин - қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-87-сонли Фармони//<https://lex.uz/pdfs/5899498>.
47. Президент Шавкат Мирзиёев раислигида хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш тизимини янги босқичга кўтариш ва аёлларнинг жамиятдаги ўрнини янада юксалтириш ва мустаҳкамлаш, шунингдек, уларнинг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш, оилавий зўравонликнинг олдини олиш, гендер тенгликни қарор топтиришга қаратилган муҳим чора-тадбирлар юзасидан видеоселектор йиғилишида сўзлаган нутқидан// 01.03.2022//https://t.me/Press_Secretary_Uz
48. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2019 йил 7 мартдаги Халқаро хотин-қизлар кунига бағишлаб ўтказилган тантанали маросимдаги нутқи// <https://president.uz/uz/2417>

ЎТМИШГА НАЗАР

6 ЖИЛД, 6 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 6, НОМЕР 6

LOOK TO THE PAST

VOLUME 6, ISSUE 6

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000